

Dokumentum

Az MTA Pedagógiai Bizottságának jelentése a neveléstudomány helyzetéről

– Az MTA 1996. évi országgyűlési beszámolója számára –

I. A neveléstudomány helyzete a Magyar Tudományos Akadémián

Ha a magyar neveléstudomány akadémiai státusát röviden kívánjuk jellemezni, azt mondhatjuk: annak ellenére, hogy az intézményes nevelés és oktatás a legnagyobb nemzeti beruházás és szolgáltatás, annak tudományos alapja, a pedagógia *diszkriminált tudomány*. A diszkrimináció az MTA részéről a következőkben jelentkezik: a neveléstudomány nem rendelkezik akadémiai kutatóintézetrel vagy csoporttal, nincs a megfelelő helyen a II. Osztályban, nincs képviselője a Doktori Tanácsban, és évtizedek óta nincs akadémikus képviselője. Talán érdemes itt megjegyezni, hogy az Academia Europaea 34 egyenrangú tudomány családjá, amelyek közül az egyik a neveléstudomány. (A tudományágak felsorolását és besorolását az *1. sz. melléklet* tartalmazza.)

A pedagógia hagyományosan az MTA Filozófiai és Történettudományok Osztályához tartozik. Ez az elhelyezés a magyar pedagógia nevelélméleti és történeti vonulatainak tulajdonítható. Ez azonban csak része annak a nagy területnek, amelyen pedagógiai kutatások folytak a múltban, de még inkább a jelenben. A pedagógiai kutatók relatíve nagy száma, a pedagógiai kutatások egyre markánsabb empirikus vonulata, a társadalomtudományokkal való sokoldalú érintkezése nyomattal indokolja, hogy az MTA-n a pedagógia a társadalomtudományokkal sorolódjon közös osztályba. Meggyőződésünk, hogy a mai magyar pedagógia más társadalomtudományokkal azonos tudományos színvonalat képvisel, és nemzetközi összehasonlításban is megállja a helyét.

II. Az MTA által kiemelt szempontok kifejezése

1. A neveléstudomány jellemzése a nemzetközi trendek tükrében: nemzetközi, hazai prioritások összevetése

Hazai neveléstudományunk nagy múltú, több mint másfél százados, eredményekben is gazdag története az utóbbi fél évtizedben új, felfelé ívelő szakaszba lépett. Megszabadult az előző, pártállami időszak olyan béklyóitól, torzító hatásaitól, mint az uralkodó ideológia, a politika kiszolgálása, a sokoldalú nemzetközi kooperáció hiánya. Ennek jelei és eredményei már a hetvenes-nyolcvanas években is megmutakoztak. Az MTA Pedagógiai Bizottságának az oktatásügyi kutatások helyzetével foglalkozó jelentése (1993) ezzel kapcsolatban megállapította: „A neveléstudomány hazai műhelyeiben már az elmúlt rendszer utolsó évtizedeiben felhalmozódott egy európai mércével mérve is számottevő tudásanyag”. Példaképpen utalhatunk nem-

zetközi összehasonlító tudásszintvizsgálatokra; nagy hatású iskolakoncepciók, -kísérletek elméleti megalapozására; a hazai curriculumelméletre; a tanítással, tanúlással és az iskolai műveltséggel kapcsolatos kutatásokra; a magyar neveléstörténet kézikönyvének első kötetére és más neveléstörténeti művekre.

A rendszerváltás után a neveléstudomány erőinek jelentős részét a demokracizmus, a nemzeti, európai és általános értékek előtérbe kerülésével összefüggő *gyakorlati pedagógiai feladatok elméleti vizsgálata és megoldásai foglalkoztatták*: új oktatási törvények, az iskolarendszer fejlesztése, a Nemzeti alaptanterv kidolgozása, a felsőoktatás, a pedagógusképzés tartalma, a képességfejlesztés, differenciális tanításmódszer, vizsgarendszer, -követelmények. „Jelentős módszertani fejlődést eredményeztek az egyre növekvő számú empirikus vizsgálatok, esettanulmányok, történeti összehasonlító eredmények, interdiszciplináris kutatások, amelyek az oktatáspolitikai folyamatokról szerzett ismereteink javításához ugyanúgy hozzájárultak, mint az osztálytermi gyakorlatról szerzettekhez.” (Háttérjelentés az OECD számára, 1994.) Ezen munkák során a pedagógia hasznosította végyan a kapcsolódó és részdiszciplinák eredményeit, de nem tudta alap kutatások végzésével tisztázni saját önálló rendszerét, integráló funkcióit az új helyzetben. A neveléstudomány gyakorlati irányultsága azonban továbbra is a prioritások fő irányát jelenti. Ezt az igényt fejezte ki az MTA Pedagógiai Bizottságának említett áttekintése, amely az oktatásügyi kutatásokra vonatkozó javaslatában alkalmazott (kísérleti, fejlesztő, gyakorlati) kutatások folytatását emelte ki: pl. *oktatás-gazdaságtani kutatásokat* az iskolaszervezetről, a makromodellek hatáselemzéséről, a finanszírozásról, az ifjúsági munkanélküliségről, a pedagógusi munkaerőpiacról; *oktatásszociológiai kutatásokat* a hazai oktatásügyi változásokról, az iskolaválasztások motívumairól; *nevelépszichológiai és szociálpszichológiai vizsgálatokat* a fiatalok pszichológiai-analízis kultúrájáról, a pedagógus- és diákidentitásról, a szülők szociális deklarációjának hatásairól; *rendszerszintű hatékonyságmérések; speciális nevelési igények és kielégítési lehetőségeinek feltárása; nemzetközi összehasonlító és történeti vizsgálatok* oktatáspolitikai hűzetekről vagy az oktatási törvényekről. A gyakorlati kutatásoknak ez a hangsúlya összhangban áll a diszciplína nemzetközi trendjeivel. A hazai kutatások azonban csak az utóbbi időben kezdtek elmélyültebben foglalkozni a *neveléstudománynak mint „integrált multidiszciplináris pedagógiának”* episztemológiai kérdéseivel és a *nevelési-oktatási folyamatokkal foglalkozó tudományokat integráló funkcióival, azok modellezésével.*

A pedagógiai kutatások típusait illetően az intézeti és a felsőoktatási szférát együttvéve egy 1993-as összegzés szerint a vizsgált 271 témából 126 alap-, 113 alkalmazott és 32 kísérleti, akciókutatás. (Ez a kimutatás az alap kutatás értelmezésének a bizonytalanságát is mutatja.) A kutatások közül csak 13 folyt nemzetközi együttműködés keretében.

2. A neveléstudomány hazai kutatási feltételeinek minősítése

A kutatás *intézményi* kereteit illetően máig is érződő hatású visszalépésnek tekinthető, hogy az MTA Pedagógiai Kutatócsoportjának megszüntetése óta (1981) *a diszciplinának nincs akadémiai intézete.* A pedagógiai kutatás területén három, a neveléstudomány művelése, fejlesztése szempontjából nem kellően koordinált, és nem egyforma erővel a kutatásokra összpontosító *központi kutató- és fejlesztő intézet* működik. Az *Oktatáskutató Intézet* az MKM héttérintézete. Fő feladata makroszintű interdiszciplináris kutatások folytatása a köz- és a felsőoktatás

területén (pl. iskolaszervezet, szakképzés, kisebbségek, vallások, migráció és társadalmi-iskolai adaptáció, az iskolahálózat regionális sajátosságai). A jelenleg átszervezés alatt álló *Országos Közoktatási Intézet* szintén az MKM intézete, amely közoktatási fejlesztésekkel, kutatásokkal foglalkozik. Három fő részegysége a tanterv- és programfejlesztéssel, a rendszerszintű értékeléssel és az oktatáspolitikai döntések szakmai előkészítésével foglalkozik. A *Nemzeti Szakképzési Intézet* a Munkaügyi Minisztérium fennhatósága alatt működik és a szakképzés tartalmi, strukturális, szervezeti fejlesztéséért és egyéb szakmai szolgáltatásokért felelős. Szerepét és jogállását a szakoktatási törvény határozza meg. Az említett intézetek nemcsak önálló akció- és innovációs kutatásokat végeznek, hanem szoros kapcsolatokat építettek ki köz- és felsőoktatási intézményekkel, valamint jelentős nemzetközi kooperációt is kialakítottak. *Nem pótolják azonban az alapkutatásokkal (ezekhez kapcsolódva a történeti és összehasonlító vizsgálatokkal), a felsőoktatással (ezenbélül a pedagógusképzéssel) foglalkozó önálló kutatási intézmények hiányát.*

A pedagógiai kutatások másik szervezeti keretét a *felsőoktatási (egyetemi, főiskolai), mindenekelőtt a pedagógusképzést is folytató intézmények* adják. Fő bázisaik a neveléstudományi (pedagógiai) tanszékek, együttműködve a kapcsolódó társdiszciplínák intézeteivel, tanszékeivel. *Jelentős, komplex kutatásokat végeznek a nagy egyetemeken.* Például az *ELTE*-n: személyiségformálás, andragógia, oktatáselmélet, kutatásmetodika. A *JATE*-n: kognitív kompetencia, kognitív képességek kialakulása, fejlesztése, diagnosztikus értékelés, alapküveltségi vizsgakövetelmények. A *KLTE*-n: nevelésszociológia, neveléstörténet, közösségfejlesztés. A *JPTE*-n: pedagógusképzés, iskolafejlesztés, innováció. A *BME*-n és a *BKE*-n: világbanki modellkísérletek, szakképzés-pedagógia. A *Testnevelési Egyetemen*: testnevelés-tudomány, sportpedagógia. A *Miskolci Egyetem Neveléstudományi Tanszékén* elkezdődött a pedagógusképzés új modelljének kikísérletezése. A *Veszprémi Egyetemen*: az iskolarendszer hatékonysága, a pedagógusszemélyiség fejlesztése folyik. Az egyetemek mellett számos *pedagógusképző főiskolán* is folynak kutatások a pedagógusképzés tartalmi korszerűsítése, rendszere, struktúrája fejlesztése, a közoktatás tartalmi, szerkezeti átalakítása, a tanulók személyiségének, képességeinek fejlesztése, a közoktatás nevelési, oktatási módszerei terén. Egyes szakmai szervezetek is figyelemre méltított kutatásokat végeznek (pl. a Tanárképzők Szövetsége Pedagógiai Szakosztálya).

Tervek készültek bizonyos akadémiai kutatásoknak és a kormányzati fennhatóságú kutatóhelyeknek az egyetemekre telepítéséről, affiliációjáról. Ehhez azonban a *jelenlegi egyetemi struktúrák átalakítására van szükség.* (Ilyen lehetséges megoldásnak kínálkozna az angolszász „school of education” típusú egyetemi intézetek létrehozása.) A tanárképző intézetekkel kapcsolatos átalakítások indultak meg pl. az *ELTE*-n, a *JPTE*-n, a *JATE*-n. Ezek a fejlődési folyamatok azonban meglehetősen lassúak. A jelen pillanatban legsürgősebben megvalósítandónak tartjuk a *kormányzat mellett működő intézetek autonómiájának és az eredményes kutatások végzéséhez szükséges feltételeknek a biztosítását. Szükség van továbbá az egyetemi, főiskolai és a kutatóintézeti szféra közötti együttműködés és munkamegosztás erősítésére.*

Általános tapasztalat, hogy a *felsőoktatási intézményekben a kutatás feltételei még az oktatásénál is gyorsabban romlanak.* Ebben nagy szerepet játszik az egy oktatóra jutó hallgatói létszám gyors növekedése. Fennáll a veszély, hogy néhány év alatt jövőtehetetlenül beszűkül a tanszékek kutatási kapacitása.

A kutatás *személyi feltételei* a minősítést illetően nem kedvezőtlenek. 760 pedagógiai kutatót számításba vevő áttekintés szerint a neveléstudomány doktora 21 fő, a kandidátusok száma 165. Többségük kutatóintézetekben dolgozik. A pedagógusképzést (is) folytató intézményekben fő munkakörben jelenleg 5 nagydoktor és 54 neveléstudományi kandidátus oktat. Az átállás a tudomány minősítés új rendszerére nem volt mentes a zökkenőktől, különösen a régi és az új szisztéma közötti átmenet időszakában eljárásra bocsátottak hirtelen megnövekedett száma miatt.

A pedagógiai kutatások *finanszírozására* az utóbbi mintegy fél évtizedben két fő – egymással összefüggésben álló – tendencia jellemző. Az egyik a *források drasztikus csökkenése*, a másik az *átstrukturálódás*. Az első megfelel azoknak az adatoknak, amelyek a K+F állami költségvetési ráfordításainak több mint 50%-os visszaesését mutatják. A ráfordítások GDP-n belüli aránya – a GDP-vel együtt – csökken. A pedagógiai kutatások esetében az állami költségvetés részesedése azonban nem változott jelentősen, mivel a reálszférának itt korábban sem volt nagy szerepe (a szakmai pedagógia kivételével). Az oktatás több mint 230 milliárd forintos költségvetéséből csupán 150,5 millió forint jutott a pedagógiai K+F kutatásokra, azaz 0,06%. Ennél is súlyosabb következményekkel jár a finanszírozás reálértékének a csökkenése. Az említett másik tendencia, az átrendeződés főként abban nyilvánul meg, hogy a kutatások anyagi támogatása egyre inkább *többszortornás* lett. Az országos intézetek a következő forrásokból kapnak támogatást: a minisztériumi támogatás a bérköltségeket és az alapvető működési kiadásokat fedezi; projekt támogatások a minisztérium részéről; különböző kutatási és fejlesztési alapokból egyes projektekre pályázatok útján szerzett pénzek; külső szervezetektől származó, önkormányzati, vállalati és egyéb megbízások teljesítéséért kapott összegek; külföldi szervezetek támogatása nemzetközi együttműködési projektek keretében. Hasonló a helyzet a felsőoktatási intézményekben folyó pedagógiai kutatás esetében. A pedagógusképzés terén elsősorban az OTKA, a Pedagógus Szakma Megújítása Projekt, a Közoktatási és a Felsőoktatási Fejlesztési Alap támogatása emelhető ki. Egy elemzés eredményei szerint az elemzett 74 program összesen 12 különböző helyről kapott némi támogatást, de a költségek többsége – több mint fele – bizonytalan, esetleges, „egyéb” megnevezésű forrásból származott. Az intézményi támogatás aránya csupán 6,8% volt. A felsőoktatási intézményekben folyó kutatások legnagyobb részben a tanszék személyi és tárgyi bázisán folynak, ennek aránya azonban legtöbbször csak becslésekkel mutatható ki. Az anyagi feltételek változásaként egyetlen jelentős kivétel „az emberi erőforrások fejlesztése” világbanki hitel keretében a szakképzés és a szakmai tanárképzés fejlesztésére kapott támogatás. Ez a világbanki tantervi modell adaptálásával kapcsolatos kutatásokban, nemzetközi kooperációban (tanulmányutak, szemináriumok), valamint nagy értékű, korszerű felszerelések biztosításában realizálódik.

A továbbképzés egyik feltétele, hogy az oktatásra fordított kiadások legalább egy csekély hányadát – más rendszerekhez hasonlóan – a K+F finanszírozására fordítsák. Az oktatásügyi kormányzatnak ki kell dolgoznia a K+F finanszírozási technikáját, amelyek között helyet kaphatna pl. pályázatok kiírása konkrét kutatási témákra („a megrendelések piacosítása”), „innovációs alapok” létrehozása, ösztönzések meghirdetése. Az állam a kutatások finanszírozásán, a *megfelelő* prioritások kijelölésén keresztül tudja kedvezően befolyásolni a neveléstudományi kutatásokat és az erőforrások fontos területekre koncentrációját. Kívánatos, hogy –

hasonlóan a modern európai államok gyakorlatához – a kutatási alapok elosztásáról és a prioritások kijelöléséről önállósággal rendelkező tekintélyes szakmai testületek döntsenek, amelyek között az MTA-nak meghatározó súllyal kell rendelkeznie. (Ez jelenleg még az OTKA által támogatandó alap kutatások esetében sem érvényesül megfelelően.)

3. A tudományos utánpótlás helyzete

A tudományos utánpótlás helyzete a pedagógia területén némileg különbözik más diszciplínáétól. A másutt érvényesülő elszívó hatások itt kevésbé érvényesülnek. Az utánpótlás nevelésének jövőjét a *PhD-programok* jelentik. Jelenleg az Országos Akkreditációs Bizottság öt egyetemen engedélyezett neveléstudományi kurzusokat: *ELTE Neveléstudományi Tanszéke (együttműködésben a GATE Tanárképző Intézettel, az MTE Testneveléstudományi és Pedagógiai Tanszékével, az Oktatókutató Intézettel, a Magyar Iparművészeti Főiskola Művelődéstudományi és Tanárképző Intézetével)*. Központi témája: *A neveléstudomány teoretikus és empirikus kutatásának és fejlesztésének útjai*. Az elméleti stúdiumok tartalma a következő komplex diszciplínákból áll: modern nevelésfilozófiai irányzatok és iskolák; művelődés- és pedagógiatörténet; az emberrel foglalkozó tudományok új eredményeinek neveléstudományi alkalmazhatósága; a társadalomtudományi kutatásoknak a nevelésre és oktatásra vonatkozatható legújabb eredményei; a nevelés-oktatás új nemzetközi trendjeinek összehasonlító tanulmányozása; új személyiségelméleti, értékelméleti, nevelés-, oktatás-, tanulásméleti metodológiai kísérletek, alternatív pedagógiai mozgalmak, iskolák itthon és külföldön. *A KLTE Neveléstudományi Tanszékén* indított program központi tartalma: *A nevelés és művelődés társadalmi és történeti összefüggései*. Fő témakörei: kultúrtörténet; iskolaelméletek a XX. században; az intézményes nevelés polgári rendszerei; kitekintés az európai felsőoktatási rendszerekre; eszmetörténet; a neveléstörténet-írás; intézménymodellek hazai és nemzetközi értékelése; a reformpedagógia korszakai és alternatív iskolái; a korszerű oktatási folyamat; kisebbségek és interkulturális nevelés; a szociológiai és a pszichológiai gondolkodás, kutatás fejlődésének hatása a pedagógia elméletére és gyakorlatára. *A JATE Pedagógiai Tanszéke* már harmadik éve folyó PhD-képzésének fő témája: *A kognitív kompetencia fejlődése és fejlesztése*. Témakörei: a kognitív képességek fejlődése; a tárgyi tudás fejlesztő hatása; nyelvi-kommunikációs képességek; a kognitív kompetencia értékelése; motivációs, szociálpszichológiai tényezők; a szociális tényezők szerepe. *A BME Természet- és Társadalomtudományi Kara Műszaki Pedagógiai Tanszéke (együttműködésben a BKE Pedagógia Tanszékével)* a *szakképzés pedagógiáját* állítja központba. Előírt témái: tantervelmélet; szakoktatás-történet; szakoktatás-politika; pályaaorientáció; technikai fejlődés és szakképzés; összehasonlító tantervelemzés; kutatási módszerek; közoktatás-tervezés; multimédia az oktatásban. *A JPTE PhD-programjának* átdolgozása, kiegészítése is elkészült. Témája: *Az iskola tartalmi fejlesztésének elméleti alapjai* (iskolakonceptiók, curriculumfejlesztés és -értékelés, iskolaszociológia és szociálpszichológia, kisebbségek és etnikumok, szervezettefejlesztés, pedagógusképzés).

A programok iránt nagy az érdeklődés, az ösztöndíjkeret viszont nagyon szűkös. Az eddigi tapasztalatok szerint örövendetesen nő a kiváló fiatalok bekapcsolódása a kutatásokba, sőt az oktatásba is. (A pedagógiai doktoranduszok számát a 2. sz. melléklet tartalmazza.)

A kutató-utánpótlás nevelésében a PhD pozitív szerepe még csak a közeljövőben válik érzékelhetővé. Fontos tehát továbbra is foglalkozni az aspirantúrával és a kandidátusi fokozatok megszerzésével. (Jelenleg is többen készülnek még a kandidátusi fokozat megszerzésére.) Várhatóan hosszabb ideig még inkább azok a kutatók töltenek be meghatározó szerepet, akik a minősítés előző rendszerében szereztek címet és bizonyították kutatói kvalitásaikat. Közreműködésük kimutatható abban, hogy a minősítés révén is átalakult a kutatással foglalkozók köre, illetve a kutatóterületek belső szerkezete (pl. a gyógypedagógia, a sportpedagógia, az oktatáskutatás erősödése). A neveléstudomány kutatói utánpótlásának a szempontjából is kiemelkedő a *pedagógiai szak*, amelynek képesítési követelményeit most korszerűsítették, erősítve az interdiszciplinaritást, valamint az elmélet és a gyakorlat kapcsolatát. Az utánpótlás-nevelés egyik – bár csak néhány esetben realizálódó – útját jelentik a TDK-pályázatok, konferenciák.

A felsőoktatás feltételeinek romlásával tovább csökkennek az oktatók rendszeres tutori tevékenységén alapuló egyéni hallgatói elithépzés esélyei, pedig ez is előskolája a tudományos utánpótlásnak. Változatlanul elhanyagolt a fiatal egyetemi, főiskolai oktatók továbbképzésének, önképzésének szervezett segítése. Ehhez is kapcsolható, hogy a pedagógia terén még nem erősödött meg a szükséges (és lehetséges) mértékben a kutatási eredményeket elemző, megvitató tudományos közélet.

4. A tudományos közlés hazai és nemzetközi lehetőségei

A pedagógiai eredmények publikálási lehetőségei nem romlottak olyan mértékben, mint az egyéb feltételek. Az utóbbi évek jelentős eredménye ebből a szempontból az MTA Pedagógiai Bizottsága folyóiratának, a *Magyar Pedagógiának* az újjáéledése. Elméleti és gyakorlati jellegű pedagógiai tanulmányokat közöl az *Új Pedagógiai Szemle* is. Értékes hozzájárulást jelentenek a pedagógiai kutatások eredményeinek a közzétételéhez az Oktatáskutató Intézet *Educatio* című folyóiratának tematikus számai. Az Országos Közoktatási Intézet az elmúlt években jelentős és eredményes publikációs tevékenységet folytatott főleg a Pedagógus Szakma Megújítása Projekt pályázatainak legjobb munkáira építve. Elméleti elemzéseket is jelentetnek meg a szakképzés periodikái (*Szakképzési Szemle, Szakoktatás*).

Ma már a Nemzeti Tankönyvkiadó nem az egyedüli gazdája a pedagógiai kiadványoknak, hanem más, köztük újonnan alakult kiadók léptek fel mellé. A pedagógiai munkák fontos felhasználói a pedagógusképzés hallgatói. Egyre többször pályázatok, különféle alapok anyagi támogatásával adnak ki pedagógiai kiadványokat. Kiadási lehetőséget nyújtanak a regionális pedagógiai intézetek publikációi is. A pedagógiai kutatások szempontjából kiemelkedő az OPKM reprint sorozata, amely a hazai neveléstudomány klasszikus műveit jelentette meg már eddig, és továbbiak is várhatóak. A pedagógusképzés számára neveléstörténeti tankönyvek láttak napvilágot. Az MTA Pedagógiai Bizottság Neveléstörténeti Albizottsága a közelmúltban vette számba az elmúlt évtized magyar neveléstörténeti irodalmát. Az Országos Közoktatási Intézet fontos sorozata a *tantervelmélet forrásai*, amelyből eddig 16 kötet jelent meg.

A magyar neveléstudomány jelenlegi legnagyobb méretű vállalkozása az MTA Pedagógiai Bizottsága által koordinált *Pedagógiai Lexikon* írása és kiadása, amely a tervek szerint – a magyarországi iskolák ezredik évfordulójára – 1996-ra készül el.

A publikálás hagyományos s ma is meglévő (bár veszélybe került) lehetőségei az egyetemek, főiskolák kiadványsorozatai. Számos helyi pedagógiai intézet is gondoz olyan műveket, amelyek közül több a neveléstudomány fejlődését is mutatja és szorgálja.

Nagy hiánya viszont a hazai pedagógiai kiadványoknak a korábbi évtizedekben még jelentős szerepet betöltő, rendszeresen megjelenő *Tanulmányok a neveléstudomány köréből* megszűnése (az MTA Pedagógiai Bizottsága sorozata volt), valamint az, hogy nincs pedagógusképzéssel foglalkozó folyóiratunk. Az MTA kiadói tevékenysége összeszűkült ugyan, de rendszeresen lehetőséget teremt egy-egy jelentős neveléstudományi mű megjelentetésére. *A hazai pedagógia, nemzetközi publikációs lehetőségei* nem jelentősek, de a neveléstudomány kutatóinak mintegy 10%-ától jelentek meg értékes dolgozatok részben főleg angol és német nyelvű pedagógiai folyóiratokban, részben nemzetközi konferenciák anyagaiban, részben egyes kézikönyvekben, pedagógiai enciklopédiákban. A pedagógusképzők európai szervezetének kiadványaiban is olvashatók hazai szerzők munkái mind az általános, mind a szakmai képzés területéről.

5. A tudományos informatikai infrastruktúra hazai helyzete

A pedagógiai kutatások legjelentősebb könyvtári bázisa az OPKM, amely a növekvő gazdasági nehézségek ellenére nagy erőfeszítéseket tesz a fontosabb hazai és nemzetközi munkák beszerzése és hozzáférhetővé tétele érdekében. Értékes, bár helyszűke miatt kiterjedelmű a kézikönyvtár állománya, gazdag a folyóiratgyűjteménye, tudományos értékű a muzeális részleg, egyedülálló a tankönyvmúzeuma. A korszerű információszerzést szolgálja az ERIC adatbázis, amely az angol nyelvtérület 1966 óta feldolgozott pedagógiai szakirodalmáról nyújt folyamatosan aktualizált tájékoztatást.

Az MTA központi könyvtára, az OSZK, az Országgyűlési Könyvtár, a Központi Statisztikai Intézet könyvtára, a Szabó Ervin Központi Könyvtár a pedagógiai kutatóknak is gyakran használt forrásközpontja. Kiemelkedő a Munkaügyi Minisztérium és a Nemzeti Szakképzési Intézet adatbázisa. Fontos szerepet töltenek be a neveléstudományi kutatások elméleti megalapozásában a nagy egyetemek és egyes főiskolák központi és intézeti könyvtárai és az országos kutató-fejlesztő intézetek adatbázisai. A számítógépes hardver-, szoftver-, hálózatellátás kielégítőnek mondható és jelenleg is fejlődik. Különösen az említett világbanki kölcsön eszközrendszerre hozott kedvező változást az utóbbi években. Egyes egyetemeken és főiskolákon lehetséges már a nemzetközi számítógépes tudományos kommunikáció.

6. A tudományos teljesítmény értékelése

A pedagógia hazai tudományos eredményei színvonalukhoz, értékükhöz viszonyítva, aránylag kevés visszhangot kapnak a *nemzetközi szakmai körökben*. A meglévő reagálás forrásai részben az említett idegen nyelvű publikációk, nemzetközi tudományos tanácskozásokon szereplő hazai kutatók (ez a közreműködés már a rendszerváltás előtti évtizedekben is hozott elismeréseket a hazai pedagógiának, s ez az utóbbi öt évben erősödött), részben amerikai, németországi, hollandiai és más felsőoktatási intézményben vendégelőadóként szereplő hazai szakemberek s magyarországi egyetemekre meghívott külföldi vendégprofesszorok, PhD-kurzusok vezető oktatói. Hangsúlyozandó a hazai pedagógia eredményeinek és kutatóinak,

oktatóinak pozitív szerepe és fogadtatása a kisebbségi magyarság körében (főleg a Felvidéken és Erdélyben). A különböző és egyre gyakoribb külföldi tanulmányutak, közös hazai, nemzetközi kutatások is kedvezően hatnak a magyar pedagógia határokron túli elismertségére. Sajnos, hazai kutatási programok nem sok sikert arattak eddig a jelentősebb nemzetközi pályázatokon. Kedvezően hatnak viszont a hazai pedagógia külföldi fogadtatására a magyar diákok jó szereplései nemzetközi versenyeken, hasonlóan a nemzetközi érettségien elért kiemelkedő eredményeikhez.

A pedagógia eredményeinek a megjelenése a hazai oktatásban kedvezően értékelhető. A felsőoktatásban főleg a pedagógusképzésben mutatható ki, hogy kutatási eredmények több helyen területen viszonylag gyorsan beépültek az oktatásba és a hallgatók tudásába. A meginduló PhD-programok hatása máris tapasztalható. Nem történt azonban változás a felsőoktatás-pedagógia terén. A pár évtizeddel korábbi helyzethez képest inkább határozott visszaesés tapasztalható, pedig például a különböző tantervi reformok, strukturális, metodikai átalakulási törekvések igényelnék a pedagógiai alapozást. Ennek azonban az is oka, hogy nincsenek érdemi felsőoktatás-pedagógiai kutatásaink. A közoktatásban az iskola-kísérletek és egyes akciókutatások hatottak kedvezően a gyakorlatra. Az utóbbi években a helyi tantervfejlesztéssel foglalkozó kiadványok és továbbképzések, továbbá, egyes tantárgy-pedagógiai (szakmódszertani) eredmények emelhetők ki. Eredményesnek bizonyultak az utóbbi évek azon kutatásai, amelyben tudományos szakemberek és gyakorló pedagógusok működtek együtt. (Pl. vizsgakövetelmények, diagnosztikus értékelések, monitor jellegű felmérések, a világbanki modell keretei között végzett tantervi, tantárgyi fejlesztések.)

A pedagógiának és művelőinek fontos szerepe volt az elmúlt évek nagy pedagógiai átalakulásaiban. A közoktatás törvényeinek előkészítésében, a Nemzeti alaptanterv munkálataiban, a képzési követelmények kidolgozásában, a felsőoktatási törvény megformálásában, a fejlesztési koncepciók kialakításában a nevelés-tudomány számos szakembere működött szemléletformálóan közre.

Az andragógia csekély számú – és sem kellő intézményi bázissal, sem önálló publikációs fórummal nem rendelkező – kutatógárdája mindennek ellenére figyelemre méltó eredményeket ért el számos témakör tudományos feldolgozásában. Kiemelkedik közülük a JPTE felnőttképzési és közművelődési tanszékén folytatott többéves vizsgálódás (OTKA-támogatással) a munkaerő-piaci felnőttképzés sajátosságairól és a felnőttoktatás stabilizáló funkcióiról.

Jó kezdeményezésnek bizonyultak a Magyar Pedagógiai Társaságnak és az MTA Pedagógiai Bizottságának együttműködésében indított interdiszciplináris megközelítésű, neveléssel, oktatással foglalkozó előadás-sorozatai. A VI. Nevelési Kongresszuson is sok pedagógiai szakember, kutató vállalt közszereplést.

Sajnálatosan visszaszorult mindezekben a munkákban az MTA közvetlen közreműködése, pedig a hetvenes években az MTA még kezdeményező szerepet töltött be az iskolai műveltségkép megfogalmazásában, oktatási kérdések elemzésében, új utak keresésében (l. MTA-EKB „fehér” könyv). Jó lenne valamilyen formában az MTA testületeit az oktatással kapcsolatos kérdések elemzésébe bevonni.

A diszciplína elsősorban azzal járult hozzá a pedagógiai innovációhoz, hogy elméleti és gyakorlati alapot nyújtott a központi, regionális, helyi és egyéni változtatások összefüggéseinek rendszerelméletű megközelítéséhez, konkrét innovatív folyamatok kutatásához, eredményeinek értékeléséhez, valamint magának az innovációnak a metaelemzéséhez.

A neveléstudományi kutatásokhoz és a tudományos közelet erősítéséhez kedvezően járulnak hozzá az MTA Pedagógiai Bizottságának és albizottságainak (didaktikai, neveléstörténeti, pedagógusképzési, gyógypedagógiai, felnőttnevelési) helyzetelemzései, vitái, felolvasóülései, kiadványai. Kiemelendő a vidéki akadémiai bizottságok tevékenysége a pedagógia szempontjából is.

7. Az MTA köztestületi státusának megítélése

Jelenleg a neveléstudomány minősítettjei három főt választhattak az MTA közgyűlésébe. Ez azonban még inkább csak elvi, formai jelentőségű. A küldöttek ugyanis eddig csak felszólalással szerepeltek az MTA évi közgyűlésén, a bizottságokban, szakcsoportokban nem játszanak szerepet, s nem sikerült még megoldani közreműködésük tartalmi előkészítését, valamint tevékenységük megismertetését választóikkal. Valószínűleg az átszervezés gyermekbetegségeinek minősíthetők a hosszadalmas, sokszor formális szavazási procedúrák, az érdemi döntések előkészítésének rejtett mechanizmusai, a bürokratizmus.

Budapest, 1995. szeptember

Dr. Báthory Zoltán,
az MTA Pedagógiai Bizottságának elnöke

Mellékletek

1. A tudományok osztályozása az Academia Europaea testületében

Group A	Humanities & Social Sciences
1.	Archeology
2.	Antropology
3.	Classics
4.	Economics
5.	Education
6.	Geography
7.	History
8.	Law
9.	Linguistics
10.	Literature
11.	Musicology
12.	Oriental Studies
13.	Philosophy
14.	Political Science & Demography
15.	Psychology & Behavioral Sciences
16.	Sociology
Group B	Physical and Mathematical Sciences
1.	Astronomy & Space Research
2.	Chemistry
3.	Computing
4.	Earth & Marine Science
5.	Engineering
6.	Global Climatology
7.	Material Sciences

8. Mathematics
9. Physics
- Group C Biological and Medical Sciences
 1. Biochemistry
 2. Cell & Developmental Biology
 3. Clinical Science & Microbiology
 4. Genetics & Molecular Biology
 5. Immunology
 6. Neuroscience
 7. Pharmacology & Toxicology
 8. Physiology & Biophysics
 9. Plant & Animal Sciences

2. Pedagógiai Doktorandusok száma

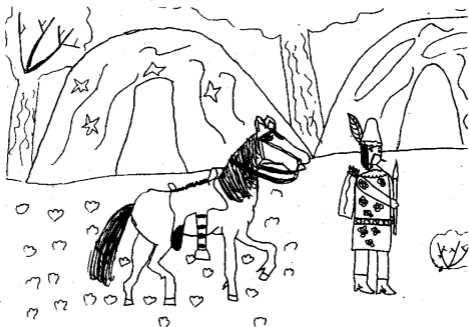
József Attila Tudományegyetem: 15 fő

Eötvös Loránd Tudományegyetem: 39 fő

Kossuth Lajos Tudományegyetem: 13 fő

Budapesti Műszaki Egyetem (műszaki pedagógia): 10 fő

Janus Pannonius Tudományegyetem: akkreditációs folyamat alatt

Kócsér Zsuzsanna, 12 éves